

Święty Józef w nauczaniu św. Hieronima ze Strydonu

Saint Joseph in the Teaching of Saint Jerome of Stridon

Ks. Michał Łukaszczyk¹

Abstract: This article deals with Josephological issues in the writings of Jerome of Stridon. The monk from Bethlehem does not devote space to this saint directly in his reflections. Joseph occupies an important place in Christological discussions and in the defence of Mary's virginity. The author of the Vulgate also uses the example of Joseph in discussions concerning the superiority of a life of virginity over a life of marriage. It is possible to identify several themes related to St Joseph that Jerome addresses in his works: rejecting St Joseph's widowhood, emphasising his virginity, fighting for a true and not legendary representation of the figure of the Saviour's Protector, and justifying his remaining celibate due to his God-given mission. However, it must be said that the Author of the Vulgate touches on themes related to the Saviour's Protector in order to present a true Christology or to defend the Virgin Mary's virginity. It is worth emphasising that in the texts of Stridonian we can observe the beginnings of theological thought on the mission of St Joseph.

Keywords: St Jerome of Stridon; St Joseph; virginity of Mary; virginity of Joseph; Helvidius; Jovinian; Pelagius, the apocrypha

Hieronim ze Strydonu jest najczęściej cytowany ze względu na swoje dokonania translatorskie oraz egzegetyczne. Głównie w ten sposób przeszedł do szerokiego grona odbiorców w dzisiejszym świecie. Lektura jego prac pozwala stwierdzić, że zajmował się on nie tylko kwestiami lingwistycznymi czy odpowiednią interpretacją Słowa Bożego. Miał również ogromny wpływ na życie ascetyczne, a także, co warte szczególnego podkreślenia, na teologię systematyczną, zwłaszcza na chrystologię i eschatologię². Celem artykułu jest ukazanie miejsca,

¹ Ks. dr Michał Łukaszczyk, badacz niezależny, Polska; e-mail: x.michal.lukaszczyk@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3321-039X.

² Por. T. Trzeciński, *Die dogmatischen Schriften des hl. Jeronymus*, Posen 1912; J.P. O'Connell, *The eschatology of Saint Jerome*, Mundelein 1948; W. Hagemann, *Sacramentum Scripture. Die christozentrische Schriftauslegung des Kirchenvaters Hieronymus*, Romae 1967; M.C. Paczkowski, *Chrystologia Hieronima na tle teologii*

jakie przypadło św. Józefowi w rozważaniach świętego z Dalmacji. Na początku należy stwierdzić, że Hieronim nie porusza bezpośrednio tematyki związanej ze świętym Józefem. Zajmuje się nim w sposób pośredni, tłumacząc zawile fragmenty Biblii lub stając w obronie prawowitej chrystologii oraz dziewictwa Najświętszej Maryi Panny. Należy jednak stwierdzić, że opiekun Zbawiciela jest obecny w pismach Strydończyka. Postać oblubieńca Najświętszej Maryi Panny pojawia się przy okazji komentarzy do Ewangelii św. Mateusza³. Józef zajmuje ważne miejsce w dyskusji o dziewictwie Maryi oraz w rozważaniach Dalmaty na temat wyższości życia w dziewictwie nad życiem w małżeństwie. W ten sposób temat dotyczący opiekuna Jezusa pojawia się w pismach polemicznych, które autor *Wulgaty* kieruje przeciw Helwidiuszowi oraz Jowinianowi.

Aby dobrze zrozumieć rozważania Strydończyka na temat Józefa, należy przywołać kontekst, w jakim pojawia się postać oblubieńca Najświętszej Maryi Panny. Jest to obrona prawowiernej chrystologii, następnie obrona dziewictwa Maryi, a także pokazywanie wartości życia ascetycznego. Hieronim uznaje Józefa za wielki przykład takiego stylu życia. Nie bez znaczenia jest też długoletni pobyt autora *Wulgaty* w Betlejem, gdyż formułująca się nauka o Maryi (w tym kontekście Strydończyk opiera własne nauczanie o świętym Józefie) była o wiele bardziej rozwinięta na Wschodzie niż na Zachodzie, a kwestie dotyczące mariologii były tam już dobrze znane i coraz szczegółowiej formułowane⁴.

Obronie dziewictwa Najświętszej Maryi Panny Hieronim poświęca jedno z najbardziej znanych pism – *Przeciw Helwidiuszowi*. Odnosi się w nim do błędnych poglądów Helwidiusza dotyczących dziewictwa Najświętszej Maryi Panny, broniąc jej dziewictwa *ante partum*, *in partu* i *post partum*. Mnich z Betlejem odnosi się również do pełnego wyjaśnienia kwestii małżeństwa Maryi z Józefem⁵. Trzeba stwierdzić, że w tym czasie toczyła się żywa dyskusja dotycząca dziewictwa Maryi. Pisarze, tacy jak choćby Orygenes czy Tertulian, uznawali dziewictwo

palestyńskiej przełomu IV i V wieku, VoxP 48 (2005) s. 159-186; E. Sienkiewicz, *Chrystopologiczne aspekty w teologii św. Hieronima ze Strydonu*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 27 (2020) s. 293-314.

³ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 1-244, PL 26, 15-218.

⁴ Por. Y. Chauffin, *Święty Hieronim*, tł. B. Durbajło, Warszawa 1977, s. 166-177.

⁵ Por. G. Rurański, *Wstęp*, w: Hieronim ze Strydonu, *Pisma polemiczne*, tł. W. Kania – L. Nieścior – G. Rurański, Tyniec 2013, s. 13-30.

Maryi *ante partum* i *post partum*, ale już nie *in partu*⁶. Sam Hieronim nie okazał się pod tym względem oryginalny. Początkowo wśród pojęć teologicznych określających Maryję jako dziewicę *ante partum*, *in partu* oraz *post partum* używa tylko tego trzeciego, określając Maryję: „[...] Maryja jest i matką, i dziewicą; dziewicą po porodzie, matką wcześniej niż zamężną”⁷. List, w którym w ten sposób wyraża się na temat Najświętszej Maryi Panny, powstał w 393 roku. Przywołując jego młodzieńcze poglądy, trzeba stwierdzić, że pisze on choćby o „nieustannym dziewictwie błogosławionej Maryi”⁸. To stwierdzenie pojawia się podczas jego pobytu w Rzymie (383 oraz 384 rok). Po tym czasie mnich z Betlejem na nowo formułuje swoje poglądy mariologiczne. Autor *Wulgaty* wielokrotnie zaznacza, że Maryja była dziewicą i jest gotowy bronić swojego stanowiska. Poruszając temat dziewictwa Maryi, Strydończyk zawsze łączy je z dziewiczością samego Jezusa⁹. Ich przykład jest dla mnicha z Betlejem najlepszym dowodem i jednocześnie wzorem na wartość takiego sposobu życia. Ostatecznie jednak, po wielu dogmatycznych walkach, po obalaniu herezji związanych z omawianą tematyką, Hieronim opowiada się za uznaniem dziewictwa Maryi *ante partum*, *post partum* oraz *in partu*. Swoje stanowisko uzasadnia biblijnie, przywołując w tym kontekście postać świętego Józefa.

Komentując Ewangelię według świętego Mateusza, autor *Wulgaty* uzasadnia dziewictwo Maryi przed urodzeniem Jezusa. Podkreśla dziewiczość Maryi, która znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego, a Józef miał wiedzę co do sposobu poczęcia się Syna Bożego¹⁰. Ponadto Strydończyk dokładnie zaznacza, że choć w pierwszym rozdziale wspomnianej Ewangelii pojawia się informacja o zrodzeniu Józefa, który

⁶ Por. Tertullianus, *De carne Christi* IV 3-4, PL 2, 758-760; XXIII, 3-5, PL 2, 789-790; Origenes, *Homiliae in Leviticum* 12, 4, PG 12, 539A-540D; Origenes, *Homiliae in Lucam* 14, PG 13, 1833A-1838A; D. Hunter, *Marriage, Celibacy, and Heresy in Ancient Christianity: The Jovinianist Controversy*, Oxford 2007, s. 181-187; M. Wysoki, *Maryja w pismach Tertuliana*, SMA 2 (2009) s. 109-135.

⁷ Hieronymus Stridonensis, *Ep.* 49, 21, CSEL 54, 386: „[...] Maria sit et mater, et virgo. Virgo post partum, mater ante quam nupta”. Jeżeli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenie podano w przekładzie własnym.

⁸ Hieronymus Stridonensis, *Ep.* 22, 22, CSEL 54, 174: „[...] de beate Mariae perpetua virginitate edidimus [...]”.

⁹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Ep.* 22, 18, CSEL 54, 166-168; 49, 21, CSEL 54, 386-387.

¹⁰ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 11-12, PL 26, 23-24.

zostaje nazwany mężem Maryi (por. Mt 1,16), to jednak ta informacja nie oznaczała pożycia właściwego małżonkom, gdyż Pismo Święte wielokrotnie nazywało narzeczone żonami. W omawianym fragmencie Hieronim wyraźnie zaznacza, że Maryja była narzeczoną, a nie żoną Józefa¹¹. Wymowne w kontekście wypowiedzi autora *Wulgaty* jest stwierdzenie dotyczące postawy opiekuna Zbawiciela. Powołanie do bycia dziewicą jest nie tylko powołaniem, które Maryja akceptuje, ale również jest ono akceptowane przez Józefa¹².

Strydończyk udowadnia, że Matka Boża pozostała dziewicą po urodzeniu Syna Bożego. Nie ulega wątpliwości, że autor *Wulgaty* koncentruje się na obronie tego zagadnienia. Interpretując wspomniany już werset 1,18 z Ewangelii według świętego Mateusza, stwierdza, że zamieszkanie razem nie oznacza współżycia¹³. Mnich z Betlejem wyraźnie zaznacza, że opatrność Boża dała Józefa za obrońcę Maryi, by ta nie została ukamienowana przez ludzi za popełnienie wiarołomstwa¹⁴. Podobnie wyjaśnia Hieronim biblijne stwierdzenie o pierworództwie Syna (Mt 1,24-25). Nie oznacza to, że Chrystus miał braci, lecz raczej jest to według niego wskazówka dotycząca narodzin Mesjasza. Wspomnianą myśl wyraźnie widać w następnym rozdziale, gdzie autor *Wulgaty* opisuje moment ucieczki świętej rodziny do Egiptu (Mt 2,12). Strydończyk zaznacza w nim, że Józef zabrał matkę Dziecięcia jako opiekun, a nie jako jej męża¹⁵. Wspomniane komentarze mnicha z Betlejem dotyczą zatem podkreślenia dziewictwa Maryi po urodzeniu Syna Bożego¹⁶.

Wyjaśniając pierwszy rozdział Ewangelii według św. Mateusza, Hieronim komentuje werset mówiący o poślubieniu Maryi Józefowi (por. Mt 1,18). Wyraźnie w nim stwierdza, że Chrystus urodził się z Dziewicy¹⁷. Mnich z Betlejem uznaje zatem dziewiczość Maryi *in partu*,

¹¹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 11, PL 26, 23.

¹² Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 12, PL 26, 24.

¹³ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 11-12, PL 26, 23-24.

¹⁴ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 4, PL 23, 185-188.

¹⁵ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 16, PL 26, 27-28.

¹⁶ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 14, PL 26, 25-26.

¹⁷ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 11-12, PL 26, 23-24.

a komentując pochodzenie Matki Jezusa, wskazuje na ród Józefa jako ten, z którego miał narodzić się Chrystus. Odwołując się do tekstów z Pisma Świętego, autor *Wulgaty* uzasadnia przyczynę uznania Józefa przez ewangelistów i samą Maryję za ojca (por. Łk, 2,27.33; 1,34; 2,41.43.48). Chodzi nie o potwierdzenie rzeczywistego jego ojcostwa, ale o zachowanie dobrego imienia Maryi¹⁸. W dziele *Przeciw Helwidiuszowi* można znaleźć argumentację na korzyść dziewictwa Maryi w momencie rodzenia Jezusa. Hieronim ukazuje moment narodzin Jezusa jako zupełnie inny od narodzin człowieka, skupiając się w ten sposób na ukazaniu pełnego bóstwa Chrystusa¹⁹. O ile w dziele *Przeciw Helwidiuszowi* brakuje mocnej argumentacji na obronę dziewictwa *in partu*, mnich z Betlejem nie zajmuje się w ogóle tą kwestią w polemice *Przeciw Jowinianowi*, o tyle opowiadanie się za dziewictwem Maryi *in partu* znajduje się w późniejszym dziele Hieronima *Przeciw Pelagianom*²⁰. Jak sugerują badacze, prawdopodobnie dopiero wtedy autor *Wulgaty* ostatecznie przemyślał swoje stanowisko²¹. Powyższe dowody wskazują na dziewictwo *in partu*. Należy jednak zaznaczyć, że argumentacja Hieronima nie jest tak jasna i rzeczowa jak w przypadku obrony dziewictwa Maryi *ante partum* i *post partum*²². Z przedstawionych argumentów widać wyraźnie, że kwestia

¹⁸ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 4, PL 23, 185-188.

¹⁹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 10, PL 23, 192.

²⁰ Por. Hieronymus Stridonensis, *Dialogus adversus Pelagianos* II 4, PL 23, 537-540.

²¹ Por. P. Nehring, *Dlaczego dziewictwo jest lepsze niż małżeństwo? Spór o ideal w chrześcijaństwie zachodnim końca IV w. w relacji Ambrożego, Hieronima i Augustyna*, Toruń 2005, s. 118-119. Inni badacze prezentują różne stanowiska. F. Cavallera twierdzi, że pominięcie tematu *in partu* w dyskusji z Jowinianem był spowodowany jego ubocznym charakterem. Por. F. Cavallera, *Saint Jérôme, sa vie et son oeuvre: première partie*, t. 1-2: *Regesta hieronymiana*, Louvain – Paris 1922. A. Penna uważa natomiast, że Hieronim wcześniej wypowiedział się na wskazane kwestie. Por. A. Penna, *Gerolamo*, Torino 1949, s. 186. Z kolei J.N.D. Kelly sugeruje, że sugestywne milczenie Strydończyka na ten temat wskazuje na jego pełną aprobatę ze swoim adwersarzem, dlatego opuścił ten wątek, aby nie przyznawać racji swojemu przeciwnikowi. Zob. J.N.D. Kelly, *Hieronim. Życie, pisma, spory*, tł. R. Wiśniewski, Warszawa 2003, s. 213.

²² Do podobnych wniosków doszła również Luciana Mirri. Por. L. Mirri, *La verginità nel Mistero di Maria in san Girolamo*, w: *Papers presented at the Twelfth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 1995: Augustine and his opponents, Jerome, other Latin Fathers after Nicaea, Orientalia*, red. E.A. Livingstone, StPatr 33, Leuven 1997, s. 340-343.

dziewiczości Maryi kształtowała się u Strydończyka aż do końca jego życia i pozostała prawowierna.

W tym miejscu należy podkreślić, że argumenty na temat dziewictwa Maryi pojawiają się bardzo często we fragmentach, w których wyjaśniana jest rola Józefa, ale mają one właściwe uzasadnienie w kontekście chrystologicznym. Innymi słowy, Hieronim broni dziewictwa Maryi w kluczu chrystologicznym. Dziewictwo Maryi jest wynikiem jej zgody na poczęcie i zrodzenie Chrystusa. Temat dziewictwa Maryi pojawia się jako kontynuacja obrony dziewiczego narodzenia Chrystusa. Dlatego mnich z Betlejem, rozwijając wątek dziewictwa Maryi, odnosi się również do Józefa. Broniąc dziewictwa Maryi, Strydończyk udowadnia dziewictwo Józefa, który przez całe swoje życie żył w czystości, a nie tylko do czasu narodzin Chrystusa²³. Warto dodać, że mnich z Betlejem, broniąc dziewictwa, broni tym samym wartości życia ascetycznego. Maryja jest nie tylko wzorem uprawiania ascezy, ale stanowi jej najdoskonalsze wypełnienie. Hieronim swoje argumenty na obronę dziewictwa matki Jezusa przedstawia na podstawie egzegezy biblijnej. Ponadto Strydończyk udowadnia swojemu adwersarzowi tendencyjne posługiwanie się Pismem Świętym, odnoszenie własnych tez tylko do wybranych fragmentów oraz subiektywną interpretację Pisma Świętego²⁴. W nauczaniu Hieronima możemy zaobserwować początki myśli teologicznej o misji św. Józefa, która znacząco się rozwinęła pod koniec starożytności.

Na kanwie rozważań o dziewictwie Maryi oraz przedstawiania biblijnych dowodów na jego pewność pojawia się temat dotyczący dziewiczości samego Józefa. W apokryfie *Legenda o świętym Józefie Cieśli* pojawia się stwierdzenie o wdowieństwie samego Józefa, który miałby poślubić Maryję, będąc już starszym wdowcem²⁵. W ten sposób rozwiązana byłaby też kwestia „braci” Jezusa, którzy byłiby dziećmi Józefa z poprzedniego małżeństwa. Ten argument był powszechnie znany w literaturze wczesnochrześcijańskiej²⁶. Wspominają o tym również

²³ Por Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 8, PL 23, 190-192.

²⁴ Por. G. Rurański, *Wstęp*, w: Hieronim ze Strydonu, *Pisma polemiczne*, tł. W. Kania – L. Nieścior – G. Rurański, Tyniec 2013, s. 21-30.

²⁵ *Historia Josephi Fabri Lignari* 14, 4-6, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, cz. II: *Św. Józef i św. Jan Chrzciciel, Męka i Zmartwychwstanie Jezusa, Wniebowzięcie Maryi*, red. M. Starowieyski, Kraków 2017, s. 566.

²⁶ Por. U. Holzmeister, *De Sancto Joseph quaestiones biblicae*, Roma 1945, s. 41-42.

starochrześcijańscy pisarze: Orygenes²⁷, Hilary z Poitiers²⁸. Będąca niewątpliwie wynikiem pobożności ludowej, a nie wiedzy biblijnej, przesłanka ta znalazła posłuch w starożytności, a w czasach życia mnicha z Betlejem była powszechnie znana. Hieronim w *Komentarzu do Ewangelii Mateusza* wspomina o tym fakcie²⁹. Zdecydowanie odrzuca w tym dziele pierwsze małżeństwo Józefa³⁰. Podobną opinię jak *Legenda o św. Józefie Cieśli* wyraża również kolejny apokryf, *Protoewangelia Jakuba*. Tekst apokryficzny tak mówi o tym fakcie:

I sprzeciwił się Józef, i rzekł: „Mam synów, jestem starcem, ona zaś jest młodziutką dziewczką. Nie, zaiste, bo stanę się pośmiewiskiem dla synów Izraela”. Odrzekł kapłan: „Józefie, bój się Boga, Pana twojego, i pamiętaj na to, co uczynił Pan Bóg Datanowi, Abironowi i Koremu, jak rozdzieliła się ziemia i pochłonięła ich wszystkich, ponieważ się sprzeciwiali” (por. Lb 16,1-35)³¹.

Pełne odrzucenie wdowieństwa Józefa znajduje się w dziele *Przeciw Helwidiuszowi*, gdzie Strydończyk wyjaśnia:

Skoro przyjmujemy to, co mówi Pismo, musimy odrzucić to, czego tam nie ma [...]. Moglibyśmy rozważać, że Józef miał więcej żon, z których narodzili się „bracia Pańscy”. To jednak z pewnością jest tylko czystym domysłem, jak obawiam się, bardziej podyktowanym zuchwałością niż duchem pobożności [...]. Dopóki nie można znaleźć u świętego rozwiązłości i tego, że mogło zostać napisane w Piśmie, iż Józef miał jeszcze inną żonę, gdy chodzi o jego odniesienie do Maryi, musimy patrzeć na niego raczej jako na jej opiekuna, a nie męża. Pozostaje przeto stwierdzić, że ten, który zasłużył na miano ojca Pana, przebywając z Maryją, pozostał w stanie dziewictwa³².

²⁷ Por. Origenes, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 17, PG 13, 876B-880A.

²⁸ Hilarius Pictaviensis, *In Evangelium Matthaei commentarius* 2, 12, 47, SCH 254, 96-98.

²⁹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 14, PL 26, 25-26.

³⁰ Por. S. Grzybek, *Czy Chrystus miał rodzonych braci*, RBL 11 (1958) s. 231-238.

³¹ Por. *Protoevangelium Jacobi* 9, 27, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Fragmenty, Narodzenie i dzieciństwo Maryi i Jezusa*, red. M. Starowieyski, Kraków 2003, s. 275-276.

³² Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 19, PL 23, 203.

Autor *Wulgaty* odrzuca więc wdowieństwo Józefa, które miało mieć miejsce przed poznaniem Maryi³³. Zdecydowanie również potępia opinię występującą w apokryfach³⁴, a kwestię dotyczącą „braci” Jezusa³⁵ nazywa „deliramenta apocryphorum”³⁶.

Na tym jednak dyskusja nad kwestią „braci” Jezusa się nie zakończyła. Jednym z głównych zarzutów Helwidiusza wobec postaci Józefa jest omawianie biblijnego tekstu dotyczącego rodzeństwa Jezusa. Tym razem adwersarz Hieronima argumentuje, że imiona znajdujące się u ewangelistów (Mt 12,47; J 2,12; 7,3-5; Mk 6,2-3; Mt 13,54-55; Dz 1,14) dotyczą synów Maryi i Józefa. Strydończyk broni ich czystości. Do obrońcy używa argumentów biblijnych. Pyta retorycznie o cel oddania Maryi pod krzyżem Apostołowi Janowi (J 19,26b-27a), skoro razem z Józefem mieli inne dzieci³⁷. Wykazuje na podstawie Pisma, że określenie „pierworodny” nie oznacza, że Syn Boży miał rodzeństwo. Chodzi o podkreślenie, że Chrystus był jedynym synem Maryi³⁸. Twierdzenia tego dowodzi za pomocą Pisma Świętego. Pierworodnym jest nie tylko ten, po którym rodzą się inni, ale również ten, po którym już nikt się nie rodzi (por. Lb 18,15-17). Na potwierdzenie swojego stanowiska Hieronim odwołuje się do prawa żydowskiego. Maryja i Józef ofiarowują w świątyni Jezusa jako pierworodnego (por. Łk 2,22-24), w ten sposób dziękują za zachowanie pierworodnych Izraelitów podczas ucieczki z Egiptu. Użycie słowa „jednorodzony” całkowicie wypaczyłoby według Hieronima sens tekstu biblijnego³⁹. Zwracając baczną uwagę na to zagadnienie, autor *Wulgaty* omawia cztery znaczenia określenia „brat”. Wskazuje, że dotyczą one jednej natury, narodu, pokrewieństwa i uczucia. Następnie wyjaśnia z wielką precyzją, że pojawiające się stwierdzenie w Biblii

³³ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 7, PL 23, 189-190. Por. Mirri, *La verginità nel Mistero di Maria in san Girolamo*, s. 343.

³⁴ Por. Z. Kupisiński, *Święty Józef w religijności i tradycji ludowej w Polsce*, RT 68/9 (2021) s. 101-102.

³⁵ Por. J. Łach, *Bracia Jezusa*, STV 11/2 (1973) s. 260-262.

³⁶ Hieronymus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei* 2, 12, 47, CCL 77, 100. Więcej na ten temat: CCAp 9, 276-277. Por. J. Blinzler, *Die Brüder und Schwestern Jesu*, Stuttgarter Bibelstudien 21, Stuttgart 1967, s. 94-110.

³⁷ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 13-15, PL 23, 195-199.

³⁸ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 12, PL 23, 194-195.

³⁹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 11-12, PL 23, 193-195.

dotyczące „braci” Jezusa odnosi się w rzeczywistości do Jego krewnych, a nie do Jego rodzeństwa⁴⁰. Ponadto mnich z Betlejem dokładnie analizuje poszczególne fragmenty z Nowego Testamentu, zwracając uwagę na błędy w przypisywaniu imion i nazw biblijnych, które umyślnie uczynił Helwidiusz w celu ukrycia błędów w swoich tezach⁴¹. Warto zaznaczyć, że na podstawie autorytetu Hieronima i jego wyraźnej sugestii stanowisko to połączone z wyjaśnieniem stało się obowiązujące w Kościele łacińskim przez następne stulecia i trwa do dziś⁴².

W polemice z Helwidiuszem bardzo mocno wybrzmiewa więc temat czystości Józefa już po narodzeniu Syna Bożego. Hieronim poświęca temu zagadnieniu osobne miejsce. Powołując się na Pismo Święte (Mt 1,20), podkreśla on wstrzemięźliwość Józefa ze względu na słowa anioła. Następnie stawia pytanie o życie w czystości opiekuna Jezusa już po narodzeniu Syna Bożego. Aby właściwie odpowiedzieć na to pytanie, Strydończyk przywołuje postaci biblijne, pasterzy, Symeona, Annę, mędrców, gwiazdę, Heroda, którzy dali świadectwo o cudownych wydarzeniach w życiu nowonarodzonego Chrystusa. Kolejnym dowodem jest Prawo (Kpł 12,4):

Czyż mógł – niech odpowie Helwidiusz – myśleć mąż prawy o współżyciu małżeńskim z żoną, wiedząc, iż miała w swym łonie Syna Bożego? Dobrze więc! Czyż ten, kto tak dalece wierzył widzeniu sennemu, iż nie ośmielił się dotknąć swej żony, śmiał się zbliżyć do świątyni Bożej, do mieszkania Ducha Świętego, do Matki swego Pana, gdy z ust pasterzy usłyszał, że anioł Pański zstąpił z nieba i powiedział do nich: „Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś bowiem w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz, Pan” (Łk 2,10-11), gdy dowiedział się, iż razem z tym aniołem śpiewają hymn pochwalny zastępy niebieskie: „Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom, w których sobie upodobał” (Łk 2,14)? Czyż mógł to uczynić Józef, na oczach którego sprawiedliwy Symeon trzymał na rękach Dziecię [...] Józef, który widział prorokinię Annę, mędrców, gwiazdę, Heroda i aniołów. Józef, który był świadkiem tylu cudownych wydarzeń? [...]

⁴⁰ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 16-17, PL 23, 199-202.

⁴¹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 15-16, PL 23, 199-201.

⁴² Por. T. Kaczmarek, *Św. Józef w nauczaniu Ojców Kościoła: idee przewodnie*, SWł 61-70/1 (1998) s. 63-65.

Byłoby bezwstydem twierdzić, iż Józef nie znał tych rzeczy, skoro Łukasz mówi: „Jego ojciec i Matka dziwili się temu, co o Nim mówiono” (Łk 2,33)⁴³.

Następnie mnich z Betlejem dokładnie analizuje opisy ewangelistów, udowadniając, że Maryja i Józef musieli postępować zgodnie z Prawem. Na tej podstawie stwierdza, że Maryja pozostała dziewicą po urodzeniu Syna, a Józef zachowywał wstrzemięźliwość⁴⁴. Autor *Wulgaty* przedstawia obok narodzin Jezusa postać Maryi i sprawiedliwego Józefa, którzy z miłości do Boga nie chcą przekroczyć nakazów Prawa. Wobec tego zachowują trzydzieści trzy dni określone przez prawo dla oczyszczenia kobiety. Zarzuty wystawiane przez Helwidiusza Hieronim nazywa nieprawdopodobnymi, ponieważ adwersarz Strydończyka, wysuwając takie argumenty, sprawia, że święta rodzina ocierała się o niemoralność⁴⁵. Argument płynący z przestrzegania Prawa jest więc kolejny, który przywołuje Strydończyk w celu udowodnienia faktu, że Maryja i Józef po narodzeniu Zbawiciela zachowywali czystość. Po szczegółowej analizie opisów ewangelicznych autor *Wulgaty* stwierdza, że Prawo wprost sprzyjało sytuacji, by Maryja i Józef pozostali w czystości, a wszelkie próby prowadzące do udowadniania czegoś przeciwnego sprowadzają się do niezrozumienia rzeczywistości biblijnej i roli w niej Prawa⁴⁶.

Kończąc swoje rozważania na ten temat, Hieronim nie szczędzi niezwykle gorzkich słów swojemu adwersarzowi. Zarzuca mu niewłaściwą egzegezę Pisma Świętego, wskazuje na liczne błędy w jego interpretacji oraz wskazuje na pomyłki językowe i stylistyczne, a także na wybiórcze powoływanie się na Pismo Święte i innych autorów będących autorytetami w dziedzinie interpretacji Biblii. W sposób szczególnie wskazuje na niekonsekwencję swojego adwersarza. Raz bowiem Helwidiusz nazywa Maryję zaślubioną, a innym razem – małżonką Józefa. Hieronim retorycznie pyta, skąd wiadomo, że nie została dana Józefowi tylko pod jego opiekę. Aby dobrze wyjaśnić tekst, autor *Wulgaty* odwołuje

⁴³ Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 8, PL 23, 190-192.

⁴⁴ Por. A. Baron, *Łacińskie komentarze do Listu do Tytusa (Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz) na tle recepcji myśli Pawłowej w starożytności*, w: Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz, *Komentarze do Listu św. Pawła do Tytusa*, tł. A. Baron, ŻMT 28, Kraków 2003, s. 69.

⁴⁵ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 9-10, PL 23, 192-193.

⁴⁶ Por. Baron, *Łacińskie komentarze do Listu do Tytusa*, s. 69-70.

się do rozumienia słowa „zanim” (Mt 1,18). Nie oznacza ono wcale, jak chce Helwidiusz, następstwo czynności, która kiedyś nastąpiła. Według niego zdanie: „wpierw zanim zamieszkali razem” (Mt 1,18) oznacza zamieszkanie ze sobą Józefa i Maryi. Hieronim zaś stwierdza, że niekoniecznie, pomimo wcześniejszego założenia, że tak będzie, taka sytuacja musiała nastąpić. Jako przykład wskazuje psalm 6 (Ps 6,6). Według niego święta rodzina zmieniała plany, ponieważ Maryja znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego. Moment zaślubin nie oznacza więc ostatecznej konieczności małżeństwa, ponieważ są miejsca w Biblii, w których tekst święty nazywa żonę zaślubioną i odwrotnie (por. Pwt 20,7; 22,25). Hieronim konkluduje, że zaślubiny wcale nie muszą oznaczać posiadania męża oraz dowodzi, że Józef miał stać się opiekunem Maryi i Jezusa podczas ucieczki do Egiptu według opatrności Bożej oraz takie postępowanie miało służyć ochronie dobrego imienia Maryi⁴⁷. Czasownik „poznać” oznacza w Biblii nie tylko poznanie fizyczne, właściwe małżonkom, ale również duchowe, prowadzące do posiadania jakiejś wiedzy⁴⁸. Ponadto Strydończyk wykazuje liczne niedociągnięcia związane z cytowaniem innych autorów przytaczane przez Helwidiusza⁴⁹. Na podkreślenie licznych błędów mnich z Betlejem często i dosadnie posługuje się inwektywą. Ponadto oskarża swojego przeciwnika, że szuka taniej popularności. Zarzuty wysuwane przez mnicha z Betlejem służą pokazaniu innym prawdy, której należy szukać w Piśmie Świętym. Autor *Wulgaty* mocno przywiązuje wagę do argumentu biblijnego i związanego z nią właściwą egzegezą. Stanowi to główny dowód do obalenia twierdzeń swojego przeciwnika, który nieroztropnie posługuje się Pismem Świętym i związaną z nim interpretacją⁵⁰.

Obrona dziewictwa Józefa służy również autorowi *Wulgaty* do ostatecznego podkreślenia i uzasadnienia wyższości życia dziewiczego nad małżeńskim⁵¹. Polem do dyskusji jest osoba Syna Bożego i Jego obrona

⁴⁷ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 4, PL 23, 185-188.

⁴⁸ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 6, PL 23, 189.

⁴⁹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 18-19, PL 23, 202-203.

⁵⁰ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 18, PL 23, 202-203. Por. A. van der Mensbrughe, *The Relatives of our Lord*, „Sobornost” 11 (1952) s. 483-494.

⁵¹ Por. Hieronymus Stridonensis, *Libri duo adversus Iovinianum*, PL 23, 211-338.

przed herezjami⁵². Strydończyk, opierając się na Biblii, wyjaśnia wartość i sens dziewictwa⁵³. Retorycznie pyta o to, dlaczego Duch Święty nie wybrał żadnej małżonki ani wdowy. Jako przykład podaje Annę, córkę Fanuela (Łk 2,36-38) znaną z nieustannych modlitw i postów. W odpowiedzi zauważa, że nawet dobre uczynki i posty bez praktykowania dziewictwa nie pomogą w cudownym działaniu Ducha Świętego⁵⁴. Ponadto mnich z Betlejem twierdzi, że zarówno Maryja, jak i Józef zachowali wstrzemięźliwość ze względu na Jezusa. Podkreślając ten fakt, Hieronim ma na celu obalenie tez Helwidiusza, który również na podstawie Pisma Świętego dowodził rzecz przeciwną – życie małżeńskie Maryi i Józefa, aby w ten sposób podkreślić naturę ludzką i dowartościować małżeństwo⁵⁵. Autor *Wulgaty* zapewnia, że jego celem nie jest umniejszanie instytucji małżeństwa, ponieważ dziewictwo jest jego owocem⁵⁶. Sugestywnie podkreśla jednak prawdę o dziewictwie Najświętszej Maryi Panny oraz dziewictwie opiekuna Jezusa ze względu na Maryję oraz w celu narodzenia się z dziewiczego małżeństwa dziewiczego Syna. Wreszcie uzasadniając wartość życia w dziewictwie, mnich z Betlejem podaje nie tylko przykład Świętej Rodziny, która żyła w dziewictwie, ale podkreśla znaczenie takiego życia dla eschatologii. Życie w dziewictwie jest więc nie tylko naśladowaniem Jezusa, Maryi i Józefa, ale również czasem właściwego przygotowania na spotkanie z Bogiem. Hieronim jest przekonany o nadejściu czasów ostatecznych, wobec których lepiej jest troszczyć się o sprawy Pana (por. 1Kor 6,17; 7,29-34), a nie o dobra tego świata⁵⁷. Ideał dziewictwa nie może zostać oderwany od Jezusa, ale także dziewiczego życia Maryi i Józefa. Jednocześnie są oni najdoskonalszymi przedstawicielami realizacji czystości w swoim życiu. Odnajdują oni swoje głębokie powołanie w życiu dziewiczym ze względu na Chrystusa. Jednak mnich z Betlejem wyraźnie podkreśla, że życie w dziewictwie nie jest przymusem, lecz wyborem

⁵² Por. M. Łukaszczyk, *Walka Hieronima z herezjami chrystocentrycznymi w świetle nauczania o Chrystusie zawartym w jego Listach*, VoxP 90 (2024) s. 147-164.

⁵³ Por. Hieronymus Stridonensis, *Libri duo adversus Iovinianum* I 6-8, PL 23, 217-222.

⁵⁴ Por. Hieronymus Stridonensis, *Libri duo adversus Iovinianum* I 32, PL 23, 254-255.

⁵⁵ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 20, PL 23, 203-204.

⁵⁶ Por. Hieronymus Stridonensis, *Libri duo adversus Iovinianum* I 3, PL 23, 212-213.

⁵⁷ Por. Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae* 22, PL 23, 206.

tęgo, co bardziej służy byciu blisko Boga. Jest ono dobrowolne⁵⁸. Przykład życia świętej rodziny ma jednak jeszcze bardziej zachęcić do tego typu praktyk ascetycznych.

Podsumowując, można śmiało stwierdzić, że Strydończyk bez wątpienia był obrońcą św. Józefa. Niejednokrotnie podkreślał jego wyjątkowość w historii zbawienia. Trzeba przyznać, że w obronę dobrego imienia opiekuna Zbawiciela autor *Wulgaty* zaangażował cały swój talent retoryczny i oratorski, a także wielką erudycję w kwestiach interpretacyjnych i lingwistycznych dotyczących Pisma Świętego. Poruszane przez Hieronima wątki dotyczące św. Józefa wpisują się w aktualne problemy teologiczne epoki, w której żył i działał Strydończyk. Możemy wyodrębnić kilka głównych tematów związanych ze św. Józefem, które porusza Hieronim w swoich dziełach: odrzucenie wdowieństwa św. Józefa, podkreślanie jego dziewiczości, walka o prawdziwe, a nie legendarne przedstawienie postaci opiekuna Zbawiciela oraz uzasadnianie jego pozostanie w stanie beżzennym spowodowane misją daną od Boga. Należy jednak stwierdzić, że autor *Wulgaty* porusza wątki związane z opiekunem Zbawiciela w celu przedstawienia prawdziwej chrystologii lub obrony dziewictwa Najświętszej Maryi Panny. Broniąc dziewictwa Maryi, a następnie Józefa, Hieronim bez wątpienia przyczynił się do rozprzeczowania tej wartości, a także jej odniesienia do eschatologii. Taki styl życia, którego ogromnym orędownikiem był mnich z Betlejem, świadczył o ukierunkowaniu życia na przebywanie z Bogiem w niebie. Z czasem, w wyniku rozpowszechnienia tego modelu życia, zaczęto je postrzegać jako możliwość osiągnięcia świętości. Było to niezwykle ważne, gdyż możliwość zdobycia świętości przez męczeństwo stawała się już być coraz trudniejszym zadaniem. Nauka Hieronima o opiekunie Zbawiciela niewątpliwie się do tego przyczyniła. Warty podkreślenia jest fakt, że w tekstach Strydończyka możemy zaobserwować początki myśli teologicznej o misji św. Józefa. Myśl ta kształtowała się następnie przez kolejne stulecia.

Bibliography

Sources

Hieronimus Stridonensis, *Epistulae*, red. I. Hilberg, CSEL 54-56, Vindobonae – Lipsiae 1910-1918.

Hieronimus Stridonensis, *Commentarium in Evangelium Matthaei*, PL 26, 15-218.

⁵⁸ Por. Hieronimus Stridonensis, *Libri duo adversus Iovinianum* I 31, PL 23, 254.

- Hieronymus Stridonensis, *Liber de perpetua Virginitate Beatae Mariae*, PL 23, 183-206.
 Hieronimus Stridonensis, *Dialogus adversus Pelagianos*, PL 23, 495-590.
 Hieronimus Stridonensis, *Libri duo adversus Iovinianum*, PL 23, 211-338.
Protoevangelium Jacobi, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Fragmenty, Narodzenie i dzieciństwo Maryi i Jezusa*, red. M. Starowieyski, Kraków 2003, s. 268-290.
Historia Josephi Fabri Lignari, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, cz. II: *Św. Józef i św. Jan Chrzciciel, Męka i Zmartwychwstanie Jezusa, Wniebowzięcie Maryi*, red. M. Starowieyski, Kraków 2017, s. 560-577.
 Tertullianus, *De carne Christi*, PL 2, 751-792.
 Origenes, *Homiliae in Leviticum*, PG 12, 405A-574B.
 Origenes, *Homiliae in Lucam*, PG 13, 1801-1902.

Studies

- Baron A., *Łacińskie komentarze do Listu do Tytusa (Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz) na tle recepcji myśli Pawłowej w starożytności*, w: Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz, *Komentarze do Listu św. Pawła do Tytusa*, tł. A. Baron, ŻMT 28, Kraków 2003, s. 9-99.
 Blinzler J., *Die Brüder und Schwestern Jesu*, Stuttgarter Bibelstudien 21, Stuttgart 1967.
 Cavallera F., *Saint Jérôme, sa vie et son oeuvre: première partie*, t. 1-2: *Regesta hieronymiana*, Louvain – Paris 1922.
 Chauffin Y., *Święty Hieronim*, tł. B. Durbajło, Warszawa 1977.
 Grzybek S., *Czy Chrystus miał rodzonych braci*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 11 (1958) s. 231-238.
 Hagemann W., *Sacramentum Scripture. Die christozentrische Schriftauslegung des Kirchenvaters Hieronymus*, Romae 1967.
 Holzmeister U., *De Sancto Joseph quaestiones biblicae*, Roma 1945.
 Hunter D., *Marriage, Celibacy, and Heresy in Ancient Christianity: The Jovinianist Controversy*, Oxford 2007.
 Kaczmarek T., *Św. Józef w nauczaniu Ojców Kościoła: idee przewodnie*, „Studia Włocławskie” 61-70/1 (1998) s. 61-70.
 Kelly J.N.D., *Hieronim. Życie, pisma, spory*, tł. R. Wiśniewski, Warszawa 2003.
 Kupisiński Z., *Święty Józef w religijności i tradycji ludowej w Polsce*, „Roczniki Teologiczne” 68/9 (2021) s. 99-114.
 Łach J., *Bracia Jezusa*, „Studia Theologica Varsaviensia” 11/2 (1973) s. 257-264.
 Łukaszczyk M., *Walka Hieronima z herezjami chrystocentrycznymi w świetle nauczania o Chrystusie zawartym w jego Listach*, „Vox Patrum” 90 (2024) s. 145-164.
 Mensbrugge van der A., *The Relatives of our Lord*, „Sobornost” 11 (1952) s. 483-494.
 Mirri L., *La verginità nel Mistero di Maria in san Girolamo*, w: *Papers presented at the Twelfth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 1995*:

-
- Augustine and his opponents, Jerome, other Latin Fathers after Nicaea, Orientalia*, red. E.A. Livingstone, *Studia Patristica* 33, Leuven 1997, s. 325-344.
- Nehring P., *Dlaczego dziewictwo jest lepsze niż małżeństwo? Spór o ideał w chrześcijaństwie zachodnim końca IV w. w relacji Ambrożego, Hieronima i Augustyna*, Toruń 2005.
- O'Connell J.P., *The eschatology of Saint Jerome*, Mundelein 1948.
- Paczkowski M.C., *Chrystologia Hieronima na tle teologii palestyńskiej przelomu IV i V wieku*, „*Vox Patrum*” 48 (2005) s. 159-186.
- Penna A., *Gerolamo*, Torino 1949.
- Rurański G., *Wstęp*, w: Hieronim ze Strydonu, *Pisma polemiczne*, tł. W. Kania – L. Nieścior – G. Rurański, Tyniec 2013, s. 13-30.
- Sienkiewicz E., *Chrystologiczne aspekty w teologii św. Hieronima ze Strydonu*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*” 27 (2020) s. 293-314.
- Trzeciński T., *Die dogmatischen Schriften des hl. Jeronymus*, Posen 1912.
- Wysocki M., *Maryja w pismach Tertuliana*, „*Salvatoris Mater*” 2 (2009) s. 109-135.